

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1944

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 — ΣΤΑΔΙΟΥ — 38
ΑΘΗΝΑΙ

νικολάου εἶναι γραμμένα μὲ τὸ ρυθμὸ τὸν ἴδιον;

Κάθε πού ἔγραφε ὁ Παπανικολάου, ἔπρεπε νὰ γυρίζῃ στὴ σκληρότητα τῆς εὐθείας. Ὁ ὀκτασύλλαβος τροχαῖος ἦταν «Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη...» Κι' ὁ Παπανικολάου δὲν κατώρθωσε νὰ τοῦ δώσῃ κάτι τι πῶς ἀστάθμητο, ὅπως ἔξαφνα εἶχε κάμει, γιὰ δικό του λογαριασμό, ὁ Καρυωτάκης. Ὁ ρυθμὸς του βράσκει ἀνάμεσα, σὲ πυκνότητα καὶ σὲ σκληρότητα — ὄχι ὅμως καὶ σὲ τραχύτητα ὡς ἐκεῖ δὲν ἔφτασε ποτέ.

Ἔτσι, ἂν καὶ θαυμαστής τῆς νέας ποιητικῆς σχολῆς, ὁ Παπανικολάου κράτησε γιὰ τὴν Ποιητικὴν τὴν αἰσθητικὴν ῥωμαϊκῆς ἀκαμψίας. Οἱ στίχοι του ἦσαν κατὰ προτίμησιν ὀλιγοσύλλαβοι ἢ φράση πῶς πολὺ ἀπότομη, παρὰ λακωνικὴ. Δὲν κινήθησε τὴν ἄγρυπνη τῆς συγκινήσεως ἀλλὰ τὴν πυκνότητα τῆς — τὴ στερεότητα τῆς. Κατὰ τὸ παράδειγμα ὀλοκλήρου τῆς μεταρρομαντικῆς ποιήσεως, κι' ὁ Παπανικολάου εἶχεν ἔξαφανίσαι — εἶχε, καλύτερα, λησμονήσαι — κάθε προσωπικὸν τοῦ δράματος. Τὸν ἐνδιέφερε μόνον τὸ μεταφυσικὸν τοῦ ἀνθρώπου: ἡ ἀναζήτησις τῆς ἡδονῆς τοῦ ὄρου καὶ ὁ ἀγὼνας μὲ τὸ δαίμονα τοῦ θανάτου.

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Δημήτρης Γληνός.

Περὶσσότερον ἀπὸ τρεῖς δεκαετίαι ὁ Δημήτρης Γληνός ἐστάθηκε γιὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀνεξάντλητου πηγῆς ζωτικῆς καὶ δραστηριότητος. Ἦταν πάντα στὴ θέσιν του, εἰσιμιος νὰ δώσῃ κάθε φορὰ τὴ μάχην του, εἰσιμιος νὰ ἀντιμετωπίσῃ μὲ γαλήνην, ἀξιοπρέπειαν καὶ ἐγκαρτέρησιν πνευματικὸν ἀνθρώπου καὶ τὸν πῶς ἀδίκον κατατρογμὸν. Ὅλοι ἐπιστεύαμε πῶς ἐκλείνει μέσα του δυνάμεις πού θὰ τὸν ἐβοηθοῦσαν νὰ νικήσῃ, σάν ἄλλος Διγενῆς Ἀκρίτας, στὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν ἀρρώστια καὶ τὸ θάνατον. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἀγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ ἀγγίξε τὴν καρδίαν ὅλων ὅσοι τὸν ἀγαποῦσαν ὡσάν μιὰ ἀπειλή πού ἐρχόταν νὰ σείσῃ καὶ τῆς δικῆς τῶν ζωῆς τὸ δέντρο ἕως τὶς βαθύτατες ρίζας του. Κι' ὅταν μιὰ βροχερὴ ἡμέρα τοῦ περασμένου Δεκεμβρίου στὸ πρῶτον Νεκροταφεῖον ἕνας στενότατος κύκλος παλαιῶν συνεργατῶν καὶ ἀφωσιωμένων φίλων τὸν ἀποχαιρετῶσε γιὰ πάντα, δὲν ἦταν μόνον ἡ συντριβὴ τοῦ ἀνεπάντεχου πένθους ἢ αἰτία νὰ μὴ ἀκουστῇ κανένας ἐπικήδειος θρηνητικὸς λόγος. Τὸ περίγραμμά τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς δράσεως τοῦ νεκροῦ πού ἐκηδεύονταν ἦταν τέτιον, πού ἔκανε ἀταίριαστη τὴν ματαιόδοξον τυπικὴν συνήθειαν μιὰς ὁσοδῆποτε εὐγλωττῆς ἐπικηδείας ρητορείας. Ὁ Γληνός ἀνήκει στὶς προσωπικότητες ἐκείνας πού, ὅσο ἐντονα κι' ἂν συμμετέχουν στὴ ζωὴν τῆς σύγχρονης ἐποχῆς, ἔχουν ἐκ τῶν προτέρων δαμάσει τὴν ἐποχὴν τους, ἔχουν ξεφύγει ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς καὶ ὑψίζονται γιὰ μᾶς τοὺς ἄλλους ὡσάν δείχτες πού μᾶς καθοδηγοῦν. Ἐνα πλῆθος ὄχι μόνον ἀπὸ ἐκπαιδευτοὺς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε λογῆς ἀνθρώπων ἐβλεπαν στὴ μορφὴν

τοῦ τὴν προσωπικότητα πού ἀχτινοβολοῦσε ἀνθρώπινον μεγαλεῖον, πού ἐξοῦσε τὴν πραγματικότητα ὄχι γιὰ λογαριασμὸν τοῦ ἀτόμου του ἀλλὰ γιὰ λογαριασμὸν τοῦ συνόλου. Τώρα εἰπείτα ἀπὸ τὸ θάνατόν του τὸ ἔργον του μᾶς ἀντικρῶζει δικαίωμένον ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, καὶ φτάνει μονάχα ἀπλή ἐκθεσις τῶν περιστάσεων τῆς ζωῆς του γιὰ νὰ ἀποτελέσῃ τὸν πῶς εὐγλωττον ἐγκωμιασμὸν του.

Ὅπως καὶ οἱ παλαιοὶ σοφοὶ τῆς γεννήσεως του Ἰωνικῆς γῆς, ὁ Γληνός τοὺς βιογράφους του δὲν θὰ τοὺς ἀπασχολῆσῃ μὲ ἐπισημῶν ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴν του ζωὴν. Ὅλη ἡ ζωὴ του εἶναι δημόσιος βίος, καὶ ἕως τὶς πῶς ἀσήμαντες καὶ λεπτομερειακῆς βιοτικῆς του ἐκφάνσεις ὁ Γληνός παρουσιάζει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀφιερωμένου στὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς Κοινοῦ τῆς Λαοῦ του. Βασικὴ ἐπιδίωξις τῆς ζωῆς του ἦταν ἡ διαφώτισις καὶ ἡ ἀνύψωσις τοῦ Λαοῦ του καὶ στὸ ἰδανικὸν τοῦτο ἐδυσίασε ὅλες τὸν τίς δυνάμεις, ὅλην τὴν τὴν ἀνσῆσιν καὶ τὴν εὐτυχίαν.

Ἡ δράσις του ἦταν πάντοτε ἐντονη καὶ πολὺπλευρῆ δὲν περιορίστηκε μόνον στὴ δημιουργικὴν ἐρευναν μέσα στὴ φιλοσοφίαν καὶ στὴν παιδαγωγικὴν οὔτε καὶ στὴν παιδαγωγικὴν πράξιν, ἀλλὰ, γιὰ νὰ φτάσῃ στὴν ὀλοκληρωτικὴν πραγματώσιν τῶν ἰδανικῶν του, ἐπῆρε μέρος, ἄλλοτε ἐμμεσα καὶ ἄλλοτε ἀμεσα, καὶ στὴν πολιτικὴν δράσιν. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀντικάλους του τοῦ ῥίχνουν τὴν μομφὴν πῶς ἐζήτησε τάχα νὰ πολιτικοποιῆσῃ τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἰδέαν. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι ἀντίθετα, σὲ ὅλην τὴν ζωὴν ὁ Γληνός ἐπροσπάθησε νὰ ὑψώσῃ τὴν πολιτικὴν σκέψιν τοῦ τόπου μας σὲ ἐκπαιδευτικὸν ἐπικαταλογισμόν. Ἡ σταθερὴ ἐπιδίωξις τῆς ζωῆς του δὲν ἦταν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Παιδείαν στὴν Πολιτικὴν, ἀλλὰ νὰ ὑψώσῃ τὴν Πολιτικὴν στὸ ἠθικὸν ἐπίπεδον τῆς Παιδείας.

Ἐγεννήθηκε στὴ Σμύρνην στὰ 1882. Στὸ ἐκάγγελμα τοῦ δασκάλου καὶ στὶς φιλολογικῆς σπουδῆς ὠθήθηκε ἀπὸ τὸ ἐντονον ζήσιμον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλυτρωτισμοῦ. Ἀπὸ τὰ μικρὰ του χρόνια ἐμνήθηκε στὸ κίνημα τοῦ Δημοτικισμοῦ καὶ, νέος ἀκόμη καθηγητῆς στὴ Σμύρνην, εἶχε τὸ θάρρος, μέσα σὲ περιβάλλον ὅπου ἐκυριαρχοῦσε ὁ πῶς μισαλλόδοξος καθαρευουσιανισμός, νὰ παρουσιάσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὑποστηρικτῆ τῆς Δημοτικιστικῆς ἰδεολογίας. Ἡ καταστροφὴ τοῦ 1897 καὶ ἡ γελοιοποίησις τῆς κρατικῆς ζωῆς τοῦ ἐλεύθερου Βασιλείου ἐκάμαν αἰσθητῆ στὴ συνείδησιν τῆς καινούριας γενιᾶς τὴν ἀνάγκην ἐνός γενικοῦ καὶ ριζικοῦ ἀνακαινισμοῦ. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς εὐθύνης ἔπεφτε τότε στὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα καὶ στὴν λόγια παράδοσιν, πού ἐκρατοῦσε τὸ ἔθνος δεσμευμένον σὲ νεκροὺς τύπους ἀναγκάζοντάς το νὰ δουλεύῃ σὲ μιὰ ἀρχαιολατρεῖαν χωρὶς περιεχόμενον. Τὸ παρὸν ἐδυσίαζονταν στὸ Μολώχ μιὰς ἀνεδαφικῆς προγονοπληξίας καὶ ὁ Λαὸς ἐμάθει ἀπὸ τοὺς δασκάλους του νὰ περιφρονῇ τὰ ζωντανὰ στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως του καὶ νὰ θεωρῇ τὴν ζωντανὴν του γλῶσσαν παρεφθαρμένον χυδαῖον ἰδίωμα.

Τὸ κίνημα τοῦ Δημοτικισμοῦ ὁρθώθηκε ἀντιμέτωπο στὸ παραστράτημα τοῦτο καὶ ἐχρειάστηκε νὰ καταβληθοῦν ἡρώϊκες προσπάθειες γὰ νὰ ἀντιμετωπιστῇ ἢ ἕως τότε παντοδύναμη παράδοσις. Τὴν ἀγωνιστικὴν διάθεσιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὴν ἐξῆσε ἔντονα ὁ Γληνὸς καὶ ἐκράτησε μέσα του ἕως τὸ τέλος ἀκμαία καὶ ἀδιάπτωτη τὴν ὀρμητικότητά τοῦ δημιουργικοῦ ἐκείνου ξεκινήματος.

Γυρίζοντας ἀπὸ τὴ Γερμανία, ὅπου εἶχεν ἐπιδοθῆ σὲ φιλοσοφικὰ καὶ παιδαγωγικὰ σπουδὰς, στὴ Γιένα κοντὰ στὸν Ὅϊκεν καὶ στὴ Λειψία κοντὰ στὸν Βούντ, συνεργάστηκε ἀπὸ τὰ 1911 στὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὅμιλον. Μὲ τὴ χρονολογία αὐτὴ μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς τερματίζεται τὸ πρῶτο στάδιον τῆς ζωῆς του, ἡ μεγάλη προπαρασκευὴ γιὰ τὴ δράσιν.

Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς συσπουδαστὰς τῆς ἐποχῆς του ἐγύριζαν στὸν τόπον μας γοητευμένοι ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τοῦ Βούντ καὶ παραφορτωμένοι ἀπὸ ψυχολογικὰς γνώσεις πού ἐπαιρναν ἀπὸ τὰ ψυχολογικὰ ἐργαστήρια. Ἀντίκρουζαν τὸ δικὸν μας ἐκπαιδευτικὸ πρόβλημα μὲ στενὴν τεχνικὴν προοπτικὴν καὶ ἐπερίμεναν τὴ σωτηρίαν ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν πορισμάτων τοῦ ψυχολογικοῦ ἐργαστηρίου ἐπάνω εἰς τὴν παιδαγωγικὴν πράξιν, ἢ ἀπὸ τὸν ἔθισμόν τοῦ διδαχτικοῦ προσώπου στὸ χειρισμὸν μεθοδικῶν κανόνων καὶ ὁδηγιῶν. Ὁ Γληνὸς, πού ὁ νοῦς του ἦταν δυνατωμένος ἀπὸ βαθύτατας φιλοσοφικὰς καὶ κοινωνιολογικὰς μελέτας, ἀντιμετώπισε μὲ τὴ συνήθισμένη γιὰ τὸ πνεῦμα του εὐρύτητα τὸ ἐκπαιδευτικὸν μας πρόβλημα στὸ σύνολόν του, σχετίζοντάς το μὲ τὴ γενικὴ πολιτιστικὴ ἱστορικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασιν τοῦ τόπου. Ἀντιλήφθηκε ὅτι ἡ ποθοῦμενη ἐκπαιδευτικὴ ἀνόρθωσις δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ πραγματοποιηθῇ χωρὶς γενικὴ μεταρρυθμίσιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, χωρὶς τὸ παραμέρισμα τοῦ νεκροῦ τύπου καὶ χωρὶς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ζωντανῆς γλωσσικῆς καὶ πολιτιστικῆς μας παράδοσις. Ὅλες τοῦ οἱ προσπάθειαι ἀρχίζουν νὰ κατευθύνονται γιὰ τὴν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν του αὐτῶν καὶ ἐκδηλώνονται πραγματικὰ μὲ τὴ συνεργασίαν του γιὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων τοῦ 1913. Ἡ εἰσηγητικὴ ἐκθεσις πού προλογίζει τὰ νομοσχέδια καὶ βρίσκεται δημοσιευμένη στὸ ἔργον του «Ἐνας ἀταφος νεκρὸς» εἶναι κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐργασία δική του καὶ μαρτυρεῖ γιὰ τὴν εὐρύτητα τῆς ματιᾶς του καὶ γιὰ τὸ ριζοσπαστικὸν ἀντίκρουσμα τῶν προβλημάτων. Ὁ Γληνὸς ὅμως δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού πιστεύουν πὼς εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ ἀλλάξῃ ἢ ὀψῃ τῆς παιδείας νὰ σχεδιάσῃ κανεὶς ἢ καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ ψηφιστῇ μὰ σιερά ἀπὸ ἐκπαιδευτικοὺς νόμους. Ἐπίστευε πάντοτε εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ζωντανῆς δασκαλικῆς προσωπικότητος καὶ ἡ πίστις ταυτὴ τὸν ἔκαμε νὰ ἀναλάβῃ τὴ διεύθυνσιν τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Παιδείας. Ἐλογιάζεν ὅτι ἀπὸ τὴ θέσιν ἐκείνην θὰ τοῦ ἦταν βολετὸ νὰ συγχρονίσῃ καὶ νὰ συμπληρώσῃ τὴ

μόρφωσιν τῶν λειτουργῶν. Ἡ ἀνώμαλη ἐποχὴ δὲν τὸν ἄφηκε νὰ μείνῃ πολὺν καιρὸν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην, γιὰτὶ ἀκολούθησε στὰ 1916 τὸ Βενιζέλον στὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀπὸ τότε πιά ἀποχτᾷ ὁ Γληνὸς πολιτικὴ ἐπιρροὴν καὶ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πρόσωπα πού ἐπηρεάζουν τὴν ἐκπαιδευτικὴν πολιτικὴν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ἕως τὴ Νοεμβριανὴ ἐκλογὴ τοῦ 1920.

Στὴ Θεσσαλονίκῃ εἰσηγήθηκε τὴν ἐκδοσὴν τοῦ Διατάγματος τῆς 11 Μαΐου 1917, πού καθιέρωνε τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Δημοτικῆς εἰς τὰ κατώτερα σχολεῖα. Μὲ τὸ Διάταγμα τοῦτο ἀναγνωρίστηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸ Κράτος ἡ σημασία τῆς Δημοτικῆς γιὰ τὴ Λαϊκὴ Παιδείαν καὶ ἡ πράξις ἐκείνη μένει ἕως τὰ σήμερα ἡ προοδευτικώτερη χειρονομία τοῦ Κράτους καὶ τὸ μεγαλύτερον γεγονός τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας πολιτισμοῦ. Ὅταν ἡ κυβέρνησις τοῦ Βενιζέλου ἐγκαταστάθηκε καὶ εἰς τὴν Ἀθήναν, ὁ Γληνὸς ἐπέφερε τὴ θέσιν τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας. Στὸ λειτουργημα τοῦτο ἔμεινε ἕως τῆς Νοεμβριανῆς ἐκλογῆς καὶ ἔδειξε ὅτι δὲν ἦταν μόνον ἓνας μεγάλος εἰσηγητὴς μεταρρυθμιστικῶν σχεδίων, ἀλλὰ καὶ ὅτι μπορούσε νὰ χειριστῇ ὅλα τὰ συγκεκριμένα ὀργανωτικὰ καὶ διοικητικὰ προβλήματα. Ὁ ἐκπαιδευτικὸς κλάδος θὰ θυμᾶται πάντοτε ὅτι ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ μετριοπάθειά του ἐπρόλαβε πολλὰς ἀκρότητας, πού θὰ ἦταν ἀναπόφευκται μέσα εἰς ἀτμόσφαιραν γεμάτην ἀπὸ πάθη καὶ ὀξυτήτα. Μαζὶ μὲ τὸν Δελμούζον καὶ τὸν Τριανταφυλλίδην, ἐφρόντισε νὰ προσανατολίσῃ τοὺς λειτουργοὺς τῆς Λαϊκῆς Παιδείας εἰς τὸν χειρισμὸν τῆς Δημοτικῆς ὡς διδαχτικὸν ὄργανον μὲ τὴν ἐκδοσὴν ὁδηγιῶν καὶ τὴν μέριμναν γιὰ τὴ συγγραφήν ἀναγνωστικῶν γραμμένων εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ. Ἐπέτυχε ἀκόμη νὰ ἐπεκταθῇ ἡ χρῆσις τῆς Δημοτικῆς καὶ εἰς τὰ Λαϊκὰ Σχολεῖα τοῦ παλαιοῦ κράτους. Ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τομεῖς τῆς ἐκπαιδευτικῆς ζωῆς, εἰς τὴν Μέσιν καὶ εἰς τὴν Ἀνώτατην Παιδείαν, εἶχε ἀσκήσει ἡ παρουσία του εἰς τὸ Ὑπουργεῖον εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν.

Στὸν ἴδιον καιρὸν ἐκαταγίνονταν εἰς ἐπιστημονικὰς μελέτας καὶ, μαζὶ μὲ τὸν Δελμούζον καὶ τὸν Τριανταφυλλίδην, ἦταν μὴ ἀπὸ τῶν κυριώτερων δυνάμεων τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Γιὰ ἐφαρμογὴν μεταρρυθμίσεων ὁλοκληρωτικῶν δὲν εἶχε φτάσει ἀκόμη ὁ καιρὸς, γιὰτὶ τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον δὲν ἦταν καθόλου εὐνοϊκόν. Πολλὰς φορὰς ἦταν ἀπαραιτήτου νὰ χάνονται πολύτιμοι δυνάμεις ἄλλοτε γιὰ τὴν ἐνημέρωσιν ἀνίδεων ὑπουργῶν καὶ ἄλλοτε γιὰ τὴν κατανίκησιν ἰδεολογικῶν ἀντιδράσεων μέσα εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ἴδιου τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων. Ὁπωσδήποτε, ἡ δραστηριότης πού παρουσίασε κατὰ τὴ διαχείρισιν τοῦ ὑπουργήματός του ἐκείνου ὁ Γληνὸς ἦταν ἀξιοθαύμαστη. Ἐτάραξε τὰ σαπισμένα νερά τοῦ τέλους τῆς κρατικῆς ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς καὶ ἔδωκε ἀφορμὴν εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Λαϊκῆς καὶ

Μέσης Παιδείας νὰ ἀντικρούουν τὰ προβλήματα τοῦ ἐπαγγέλματός τους ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ τους ὄψη. Ἡ ἐκλογικὴ ἀποτυχία τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ἀνάγκασε τὸ Γληνὸ νὰ ἀποσυρθῆ ἀπὸ τὸ δημόσιό του ἀξίωμα καὶ νὰ ἀσχοληθῆ ἀπὸ τὸ 1920 ἕως τὸ 1922 μαζί με τοὺς συνεργάτες του στὴν ἀποκρουσὴ τοῦ ἀντιδραστικοῦ κόμματος πού ἐρχόταν νὰ ματαιώσῃ ὅ,τι καλὸ εἶχε κατορθωθεῖ ἕως τότε ἀπὸ τὴν παρέμβαση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ Δημοτικισμοῦ.

Ὁ Γληνὸς ἐξαναγύρισε στὴ δημόσια ὑπηρεσία ἔπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τοῦ 1922, καὶ διορίστηκε Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος. Τὸ δράμα τῆς Μικρασιατικῆς συμφορᾶς, πού τὸ εἶξε ὡσανύ πολιτικῆ καὶ κοινωνικῆ καταστροφῆ, τὸν ἐπηρέασεν ἕως τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἀναζήτησιν καινούριων ἰδεολογικῶν προσανατολισμῶν. Ἐνῶ στήν προηγούμενη περίοδο τῆς ζωῆς του ἀπὸ τὸ 1912 ἕως τὸ 1920 ἐπλησίαζε ἀποφασιστικὰ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ἐλπίζοντας πὼς θὰ μπορούσε με τὸ νομοθετικὸ καὶ διοικητικὸ ὄργανισμὸ τοῦ κράτους νὰ πραγματοποιῶσιν τὸ ἰδανικὸ τῆς λαϊκῆς ἀνύψωσης, τώρα ἡ στάσις του γίνεται διστακτικῆ. Ξαναγυρίζει πάλι στὴν παλαιότερὴ του ἀντίληψη, πὼς ἀξίζει περισσότερο νὰ ἀγωνιστῆ γιὰ νὰ συγχρονίσῃ τὴ μόρφωση τῶν δασκάλων, γιὰ νὰ δημιουργῆσιν πνευματικὴ πρωτοπορία ἱκανὴ νὰ φέρῃ στὸν τόπο τὸ πολυπόθητο ζῆλον καὶ τὴν ἀναμενόμενη ἀπὸ αἰῶνες ἀναγεννητικὴ κίνησις. Μὲ τίς σκέψεις αὐτὲς ἴδρυσεν ἐπὶ 1924 τὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία, ἀπόσπασθῆ ἀπὸ κάθε ἀνάμειξη στὴ διοικητικὴ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου καὶ μαζί με διαλεχτὸ ἐπιτελεῖο συνεργατῶν ἔδωκεν ὅλη τὴν ψυχὴν του καὶ τὴ δυναμικότητά του γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ του αὐτοῦ. Ὅσοι εἶχαν τὴν εὐτυχία νὰ παρακολουθήσουν τίς διδασκαλίαις του στὴν Ἀκαδημία, ξαναβρῆκαν ἐντὸ πρόσωπό του τὴν ὑπέροχην δασκαλικὴν προσωπικότητα, ὅπως εἶχε παρουσιαστῆ γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὴν ἔδραν τοῦ Διδασκαλείου. Ὁ παλμὸς τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἦταν ἀκόμη θερμότερος, καὶ ἡ σκέψις εἶχε γίνει πλατύτερη καὶ βαθύτερη, χωρὶς νὰ χάσῃ τίποτε ἀπὸ τὴν κρυσταλλένια τῆς διαύγειας. Ἐλογάριαζε ὁ Γληνὸς νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ ἴδρυμα ἐκεῖνο διδαχτικὸ προσωπικὸ κατάλληλο νὰ ἐργαστῆ ἐντὸ διδασκαλεῖα γιὰ τὴ μόρφωση τῶν ἐργατῶν τῆς Δημοτικῆς Παιδείας. Οἱ ἐξωτερικὲς ὁμως συνθήκαι τῆς ἐποχῆς δὲν εὐνοοῦσαν τὴν ἐξακολούθησιν τῆς διδαχτικῆς ἐργασίας, μέσα καὶ ἄπ' ἔξω ἀπὸ τοὺς τοίχους τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας ἐλυσομανοῦσε φθονερῆ καὶ μικρόφυξην ἀντίδραση καὶ ὀργανωμένη διαβολή, πού ἔφεραν τὴ διάλυσιν τῆς Ἀκαδημίας ἐπὶ 1926.

Γιὰ δευτέρην τὴν φορὰ ἔβλεπε ὁ Γληνὸς τὸ ναυάγιον τῶν προσπαθειῶν του καὶ ἐποτιζόνταν ἀπὸ πικρία. Ἀντιμετώπισεν με θαυμαστὴν ψυχραιμίαν τὴν καταγίδια τῆς καταστροφικῆς τοῦ ἔργου του, ἡ ματαιώσις ὁμως τῆς προσ-

πάθειάς του τὸν ἐπηρέασεν πολὺ βαθυὰ καὶ τὸν ἔκαμε νὰ καταλήξῃ ἐπὶ σκέψιν πὼς ἔπρεπε νὰ προχωρήσῃ ὀλοκληρωτικὰ ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε δέσμευσιν πού θὰ τοῦ δημιουργοῦσε ἢ κατοχὴ ὀποιοῦδήποτε κρατικοῦ ἀξιώματος. Ἡ νέα περίοδος τῆς δράσεως του ἐγκαινιάσθη ἐπὶ Σεπτέμβριον τοῦ 1926 με τὴν ἐκδοσιν τῆς «Ἀναγέννησις». Ἐλογάριαζε νὰ ὀργανώσῃ γύρω του πνευματικὴ πρωτοπορία, ἱκανὴ νὰ στήσῃ νέα ἰδανικά γιὰ τὸ Λαὸν πού ἔμενε χωρὶς κατευθυντήριους προσανατολισμοὺς ἔπειτα ἀπὸ τὴν τραγικὴν δοκιμασίαν τῆς καταστροφικῆς χρονιάς τοῦ 1922. «Ἀναγέννησις», ἔγραφε ἐπὶ τὴν προγραμματικὴν ἐπικεφαλίδαν, «εἶναι μὴ λέξις. Μὰ δὲν εἶναι λέξις κενή. Βρίσκεται ἐπὶ τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων, ἀκοίμητη ἐγνοία αἰῶνες τώρα... Κι' ἂν πέρυσαν οἱ καιροὶ καὶ ἄλλαξαν τὰ πρόσωπα καὶ ἦρθαν ἄλλοι διαλεχτοὶ καὶ ὀραματίσθησαν καὶ αὐτοὶ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ἐπίκλησις μένει ἀκέραια, ἡ λαχτάρα ὀλόθερμη, ὁ πόθος ἀσβηστός, τὸ δράμα πάντα μακρυνὸ καὶ ἀπιαστο καὶ πάντα νέον. Κι' ὅσοι νοιώθουν μέσα τους νὰ ζῆ τὸν λαὸν τῶν ὀπόνος, ἔχουν μπροστὰ τους ἕνα σκοπὸν ζωῆς, πλούσιον, μεγάλο, γεμάτον ἀγῶνα καὶ δημιουργικὴν χαρὰ.» Ἐπὶ 1927 ἡ δράσις του πλατύνεται καὶ παρουσιάζει περισσότερον συγκεκριμένους ἐπιδιώξεις. Οἱ συζητήσεις πού ἐγέναν τὴν ἀνοιξὴν τῆς χρονιάς αὐτῆς ἐπὶ τὸν Ἐκπαιδευτικὸν Ὀμιλόν καὶ εἶχαν γιὰ ἀποτέλεσμά τους τὸν διχασμὸν τῶν μελῶν τοῦ σωματείου, δείχνουν καθαρὰ ὅτι ὁ Γληνὸς αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκην νὰ ἀλλάξῃ ριζικὰ τὴν κατεύθυνσίν του. Πάθει πάλι νὰ πιστεύῃ ὅτι ἡ πολιτικὴ πραγματικότητα, ὅπως ἦταν διαμορφωμένη, θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ τὴν δυνατότητα γιὰ τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας καὶ γιὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ Λαοῦ. Τὸν Ἐκπαιδευτικὸν Ὀμιλόν θέλει νὰ τὸν κάμῃ σωματεῖον μελέτης ἐκπαιδευτικῶν προβλημάτων καὶ κοινωνικοῦ διαφωτισμοῦ. Τὸν ἴδιον καιρὸν ἀπλώνει τὴν δράσιν του ἐπάνω ἐπὶ τὴν ζωὴν τῶν λειτουργῶν τῆς Μέσης καὶ Δημοτικῆς Παιδείας, προσπαθώντας νὰ τοὺς ἐπηρέασῃ με τὴν «Ἀναγέννησιν» καὶ τὸ «Νέον Δρόμον». Ἐπειτα ἀπὸ τὸ 1928 ζῆ μέσα ἐν ἀκατάπαυτῃ ἀνησυχίᾳ καὶ κατατρεγμῷ. Οἱ ἀλλεπάλληλοι περιπέτειαι ἐκλόνισαν τὴν υγείαν του ἐν βαθμῷ πού ὁ αὐτὸς χρωσιέται ὁ πρόωρος θάνατός του. Καὶ ἐπὶ τὴν περίοδον ὁμως αὐτὴν εἶχε τὴν ψυχικὴν ἀντοχὴν νὰ ἀφιερώνεται ἐν πνευματικῇ ἐργασίᾳ. Τὴν πνευματικὴν ἀκμὴν τῆς ὕστερης περιόδου τὸν τὴν πιστοποιεῖ ἡ μετάφρασις ἐνός ἀπὸ τοὺς δυσκολότερους πλατωνικοὺς διαλόγους, τοῦ «Σοφιστῆ», προλογισμένη ἀπὸ μεγάλης ἀξίας προλεγόμενα.

Ἡ σύντομη ἐξιστόρησις πού προηγήθηκε εἶχε σκοπὸν νὰ δώσῃ μόνον τὸ περίγραμμα τῆς δραστηριότητός του καὶ νὰ κάμῃ ὀρατὴν τὴν κεντρικὴν κατευθυντήριαν γραμμὴν. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν συγκεκριμένην μορφήν πού παίρνουν καθε φορὰ οἱ προσπάθειαις του, ἡ βασικὴ τὸν ἐπιδιώξις μένει βνιαία καὶ ἀναλλοίωτη. Αὐτὴ εἶναι ὁ ὕψωμας καὶ ὁ διαφωτισμὸς τοῦ Λαοῦ. Ὁ Γληνὸς εἶξε ἔντονα τὴν μοῖραν καὶ τὸν τό-

γο τοῦ λαοῦ του καὶ θέλησε νὰ σταθῆ πάντα δίπλα του ὑποστηρικτῆς καὶ ὁδηγητῆς του. Ὁ ἴδιος ἦταν πάντοτε σύμβολο ἐνεργητικότητος καὶ ζωτικότητος, στὰ στήθη του διατηρήθηκε πάντα ἡ φλόγα τῆς ἀγάπης καὶ στὸ νοῦ του ἀνέσπερη ἡ λαμπρότητα τοῦ φωτισμοῦ. Δὲν ἀφίνει πίσω του μόνο ὀργανωτικὴ διοικητικὴ δασκαλικὴ καὶ πολιτικὴ δράση, ἀλλὰ καὶ σημαντικώτατο πνευματικὸ ἔργο. Στὰ στήθη του ζοῦν δύο ψυχές, εἶναι «ἀνὴρ δίψυχος», γιατί κλείνει μέσα στὰ στήθη του σύγχρονα τὸ μεγάλο πραγματοποιηθῆναι τῆς δράσεως καὶ τὸ μεγάλο ἐπιστημονικὸν ἐρευνητῆ. Μοιάζει σ' αὐτὸ μὲ τὸν Πλάτωνα, καὶ δὲν ἦταν καθόλου τυχαία ἡ ἀγάπη του γιὰ τὸ ἔργο πού ἔχει ἀφήνει ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος.

Νὰ μποῦμε σὲ λεπτομερειακὴ θεώρηση ὄλων τῶν πλευρῶν τῆς δράσεως τοῦ Γληνοῦ εἶναι ἔργο πού ξεπερνᾷ τὰ ὅρια ἐνὸς ἀπλοῦ σημειώματος. Γι' αὐτὸ θὰ περιοριστοῦμε νὰ παρουσιάσουμε μερικὰς γενικώτατες ἀπόψεις, στὴ μορφή πού αὐτὲς μποροῦν νὰ συλληφτοῦν ἔπειτα ἀπὸ συνοπτικώτατη θεώρηση.

Ἄν θελήσουμε νὰ προσδιορίσουμε τὴ δυναμικότητα πού ἔδειξεν ὁ Γληνὸς στὸ χειρισμὸ τοῦ προφορικῆς λόγου, διδάσκοντας ἐπιστημονικὰ μαθήματα ἢ ἀναπτύσσοντας μπρὸς ἀπὸ πολυάριθμὸ κοινὸ κάθε λογῆς θέματα, θὰ πρέπει νὰ ποῦμε πὺς ἐστάθηκε στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν συγχρόνων του. Κυριαρχοῦσε ἀπόλυτα ἐπάνω στὶς φραστικὰς μορφὰς τοῦ λόγου καὶ ἐδημιουργοῦσε στὴν ψυχὴ τοῦ ἀκροατῆ ὄχι μόνον συγκίνηση, ἀλλὰ καὶ ἀκαταμάχητη παιθῶ. Καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἀντίπαλοί του ἐτρεμαν μπρὸς στὴν ἐπίδραση τῆς ὁμιλίας του καὶ γι' αὐτὸ ἀπέφευγαν συστηματικὰ νὰ τὸν ἀντικρούουν ὄχι μόνον σὰν συζητητῆ ἀλλὰ καὶ σὰν ἀκροατῆ. Ἐνας ἀπὸ τοὺς λίγους καλόπιστους ἀντιπάλους του ἐσυνήθισε νὰ λέη: «Δὲν κάθομαι νὰ τὸν ἀκούσω, γιατί θὰ μὲ κείσῃ». Ἡ κριστικὴ πού ἀχτινοβολοῦσε ἀπὸ τὸ λόγο του ἐπήγαγεν ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Γληνὸς ἦταν βαθὺς μελετητῆς τῶν ἀπόψεων πού ὑπεστήριζε. Ἡ σαφήνειά του ἦταν ἐξαιρετικὴ καὶ τὴν ὁμιλίαν του τὴν ἐχαρακτήριζε ἡ ξάστερη βαθύτητα. Ὁ γραπτὸς λόγος ἐπαιρνε κάτω ἀπὸ τὴν πέννα του ἀσυνήθιστη ζωτικότητα, ἡ διατύπωση τῆς σκέψεως του εἶχε κάτι ἀπὸ τὴν ὀργανικὴ συνθετικὴ τοῦ ἀρχαίου ἐμπεριόδου ἐκφραστικοῦ τύπου. Ἡ ἀσχολία του μὲ τὰ ἀρχαία κείμενα εἶχε ὀξύνει τὴ δύναμιν τῆς λογικότητος του καὶ τοῦ εἶχε χαρίσει τὴ σταθερότητα ἰδιότυπου προσωπικοῦ ὅρους. Ἐστάθη ἀκόμη ὁ μεγαλύτερος πολέμιος τῆς τόσο συνηθισμένης στὰ τελευταῖα χρόνια σκοτεινότητος καὶ ἐσυνήθισε νὰ ξαναθυμίζῃ κάθε φορὰ τὸ ἀρχαῖον ῥητο «σοφὸν τὸ σαφές». Στὶς ἐπιστημονικὰς ἀναζητήσεις ἐδείχθηκεν ἀμέλιχος πολέμιος κάθε μυστικισμοῦ καὶ βερμπαλισμοῦ.

Ἄν καὶ ἀφίνει πίσω του πλουσιώτατο συγγραφικὸ ἔργο, δὲν ἐλογόριασε ποτὲ τὴ συγγραφικὴν του ἐργασία γιὰ κύριόν του ἀπασχόληση. Δὲν ἐπίστευε καθόλου στὴν ἀθανασία

πού χαρίζει τὸ τυπωμένον χαρτί καὶ θὰ ἦταν πρόθυμος νὰ πῆ μαζί μὲ τὸν Πλάτωνα ὅτι τὰ γραφτά του δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο παρὰ ἀπλὴ «παιδιά». Γιὰ κύριον ἔργον του αἰσθάνθηκε τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Παιδείας, πού κι' αὐτὴ θὰ ἐξυπηρετοῦσε τὸν ὕψωσιν τοῦ λαοῦ. Στὴν ἐπιστημονικὴν ἐρευνα δὲν ἀπέδωκε ποτὲ ἀξία ἀνθυπόστατη ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐξυπλήρωση τῆς ζωῆς. Ὁ τρόπος πού κοιτάζουμε κι' ἐξηγοῦμε τὰ δεδομένα τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας εἶναι κατὰ τὸ Γληνὸν συνάρτησις τῆς κοσμοθεωρητικῆς μας τοποθέτησεως. Τὸ μόνον κριτήριον τῆς ἀλήθειας εἶναι κατὰ τὴ γνώμην του ἡ πράξις. Ἡ ἀλήθεια πρέπει «νὰ γίνεται ἀληθινὸ σπέρμα ζωῆς καὶ ὄχι θανάτου γιὰ τοὺς περισσώτερον». Αὐτὴ μόνον ἔχει ἀνταπόκρισιν μὲ τὶς ὀνάγκας καὶ τὶς συνθήκας τῆς ζωῆς, μὲ τοὺς ὄρους, τὴν ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν ῥοὴν τῆς πραγματικότητος, ὥστε νὰ δίνῃ ἀληθινὰ ἐκείνο πού ὑπόσχεται. Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θεωρία γίνονται ἔτσι ἐξυπηρετικὰς τῆς ζωῆς. Ἡ τεκμηρίωσις τῆς ἀλήθειας εἶναι μόνον ἡ ἱστορικὴ δικαίωσις.

Ἐνα ἀπὸ τὰ προβλήματα πού ἐτράβηξαν ἐξαιρετικὰ τὴν προσοχὴν του ἦταν ὁ καταρτισμὸς γενικῆς θεωρίας γιὰ τὸ δημιουργικὸν ἱστορισμὸν. Τὶς σκέψεις του ἐπάνω στὸ ζήτημα τοῦτο τὶς διέτύπωσε στὰ 1916, ἡ δημοσίευσίς τους ὅμως ἐγένετο στὰ 1920 μὲ τὴ σύντομην ἀλλὰ περιεκτικώτατην μελέτην του «Δημιουργικὸς ἱστορισμὸς». Στὸ ἴδιον θέμα ἐξαναγόρευσε μὲ τὴν Εἰσαγωγήν τοῦ «Σοφιστῆ» στὰ 1940. Καὶ στὸ πρόβλημα ὅμως τοῦτο δὲν ἔφτανε ξεκινῶντας μόνον ἀπὸ ἐπιστημονικὸν διαφέρον, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ συγκεκριμένην τοποθέτησιν τῆς ζωῆς του. Ὁ Γληνὸς ἐσπούδασε φιλολογίαν, μὰ ἐπιστήμην δηλαδὴ καθαρὰ ἱστορικὴν στὸ πνευματικὸν περιβάλλον πού ἐμεγάλωσε ἐδέσποζεν ὁ ἱστορισμὸς, γιὰ τὸ ἰδανικὸν τῆς ζωῆς ἐπροβάλλονταν ἡ ἀρχαιογνωσίαν, ἡ ἀναδρομὴ σὲ μορφὰς ζωῆς ἀπὸ τὶς δέλτους τῆς ἱστορίας καθὼς καὶ ἡ συντήρησις μορφῶν ἐπιβιωμένων ἀπὸ τὴν ἀμεση ἱστορικὴ μνήμη. Ὅλες αὐτὰς τὶς τάσεις τὶς ἐξῆσεν ἔντονα καὶ γι' αὐτὸ θέλησε νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἀξίαν τους καὶ νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν προβληματικότητά τους. «Οἱ ρίζες τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς», ἔγραψε στὸν πρόλογον τῆς μελέτης του, «εἶναι ριγμέναι σ' ἓνα παρελθόν μοναδικὸν στὸν κόσμον. Ἄν γιὰ κάθε λαὸν ἡ σχέση του μὲ τὰ περασμένα ἔχῃ ἐξαιρετικὴν σημασίαν, γιὰ τὴν Ἑλλάδα δὲν εἶναι νοητὴ σταδιοδρομία μέσα στὸ σύγχρονον πολιτισμὸν, ἂν ἡ ζωὴ μας δὲν ἀνθίσῃ ἀπάνω στὸ χῶμα πού κρατεῖ τὶς ρίζες τῆς. Πῶς θὰ γίνῃ γόνιμον τὸ παρελθόν γιὰ μᾶς; Τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς εἶναι τοῦτο.» Ἐτοί τὸ ἱστορικὸν βίωμα ἐγένετο γι' αὐτὸν πρόβλημα πού ἀπαιτοῦσε ἐπίμονον διαφώτισιν. Γενικεύοντας τὸ πρόβλημά του ὁ Γληνὸς φτάνει στὴ διερεύνησιν τῆς ἱστορικῆς βίωσις στὶς μορφὰς τῆς ἐπιβίωσης καὶ τῆς ἀναβίωσης καὶ προχωρῶντας στηρίζεται ἐπάνω στὸ ἱστορικὸν καὶ τὸ φυσικὸν γίνεσθαι τῆς γενικῆς του κοσμοθεωρίας.

Ὁ δημιουργικὸς ἱστορισμὸς εἶναι κατὰ τὸ Γληνὸ ἡ ἐνατένιση καὶ τὸ δημιουργικὸ ξαναζήσιμο τῶν περασμένων, ποὺ σκοπὸ ἔχει νὰ καταστήσῃ δυνατὴ τὴν προχώρησιν πρὸς τὰ ἔμπροσ, τὴ δημιουργία τοῦ νέου τοῦ οὐστοιχοῦ μὲ τις σημερινὲς δυνάμεις καὶ τὰ σημερινὰ μέσα. Ἀπαραίτητοι ὄροι γιὰ νὰ πάρῃ ὑπόστασιν ὁ δημιουργικὸς ἱστορισμὸς εἶναι νὰ ὑπάρχῃ συνείδησις τῆς ἀξίας τοῦ παρόντος καὶ πῶθος γιὰ τὴν ἐξύψωσίν του σὲ ἀνώτερη καὶ τελειότερη μορφή. Ἄν δὲν ὑπάρχουν αὐτοὶ οἱ ὄροι, ξεπέφτουμε στὸ στελεθρὸ ἱστορισμὸ ποὺ δουλεύει ὄχι μὲ τὴ μεταστροφή ἀλλὰ μὲ τὴν τυφλὴ ἀπομίμησιν τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών. Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς δὲν μένουν ἀπλᾶ θεωρητικὰ ἀποχτήματα τοῦ σπουδαστηρίου, ἀλλὰ προβάλλονται ὀπὸ τὸ Γληνὸ στὸν ἑλληνικὸ λαὸ ὡσάν ἰδανικά ποὺ μποροῦν καὶ πρέπει νὰ πραγματοποιηθοῦν. Στὰ 1940 στὸν πρόλογον τοῦ «Σοφιστῆ» μᾶς δίνει μὲ τὴ συνηθισμένη γιὰ τὴ σκέψιν του καθαρότητα τὸν καθορισμὸ τῆς ἐθνικῆς ἀποστολῆς τοῦ λαοῦ μας ἀπέναντι στὸν πολιτισμὸ. Ὁραματίζεται ἕναν ἑλληνισμὸ «ἀξιο δημιουργικὸ ἐργάτη τοῦ σήμερα, γερὰ ριζωμένον ἐπάνω στὴ γῆ του». Ἀποστολή μας εἶναι «νὰ ξαναζωντανεύουμε τις ἀξίες τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, νὰ γονιμοποιήσῃ μ' αὐτὲς τὴ ζωὴ μας καὶ τὴ ζωὴ ἄλλων τῶν ἀνθρώπων πέρα ἀπὸ τὰ ἐθνικά μας σύνορα, νὰ προάγουμε τὸν παγκόσμιον ἀνθρωπισμὸ μὲ τὴν ἀνεχτήματὴ μας αὐτὴ συμβολή». Ἡ ἀποστολή μας αὐτὴ πρέπει νὰ συμπληρώνεται «μὲ τὴν προσπάθειαν ποὺ πρέπει νὰ κάνουμε γιὰ νὰ δημιουργήσῃ καὶ ἡμεῖς, ξεκινώντας ἀπὸ τὰ σημερινὰ δεδομένα τῆς ζωῆς μας, ἀξίες σύστοιχες μὲ τὴ σημερινὴ θέσιν τοῦ ἐθνικοῦ μας καὶ τοῦ πανανθρώπινου πολιτισμοῦ.» Ἔτσι ἀντιλήφθηκε ὁ Γληνὸς τὴν πραγματικὴ ἀποστολὴ τοῦ λαοῦ μας καὶ διεκήρυξε ὅτι μόνον μὲ τέτια ἀποστολή μπορεῖ νὰ δικαιώσῃ τὴν ὑπαρξὴ μας μέσα στὴν πολυεθνικὴ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἡ πρότασί του γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ μέσα στοὺς κόλλους τῆς πολιτικῆς Κοινότητος τῶν Ἑλλήνων ἡ ἰδρυσις ἑνὸς «Ἰσπανοῦ ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν» εἶναι πέρα ὡς πέρα συνακόλουθη καὶ ἀρμονισμένη μὲ τὸν καθορισμὸ ποὺ ἔδωκε σχετικὰ μὲ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ μέσα στὴν κοινωνία τῶν Ἑυρωπαϊκῶν λαῶν.

Διεξοδικὴ συστηματικὴ ἐκθεσις τῆς φιλοσοφικῆς του θεωρίας ὁ Γληνὸς δὲν μᾶς ἔφησε. Σὲ καμιά περίπτωσιν δὲν θὰ ἔσπεργε νὰ ἀσκήσῃ τὸ ἔργον τοῦ πανεπιστημιακοῦ δασκάλου τῆς Φιλοσοφίας ἢ νὰ μᾶς δώσῃ μὲ συγγραφὰς μὴ δογματικὴ ἐκθεσις τῶν φιλοσοφικῶν του στοχασμῶν. Ἡ Φιλοσοφία γι' αὐτὸν δὲν ἦταν θεωρητικὴ μάθησις, ἀλλὰ τρόπος ζωῆς, βίωσις πραγματικὴ σὲ ἀξεχώριστον συσχετισμὸ μὲ τὴν πράξιν. Μέσα ὅμως ἀπὸ τὴ ζωὴ του, ἀπὸ τὴ διδασκαλίαν του καὶ ἀπὸ ὅσα ἔγραψε, μποροῦμε νὰ διακρίνομε τις γραμμὰς τῆς κοσμοθεωρίας του. Ἐστάθηκε πάντοτε ἀντιμέτωπος στὴ φορμαλιστικὴ ἐκδοχὴ τῆς Φιλοσοφίας. Ἡ οὐσία κατὰ τὴ γνώμιν του εἶναι ἀναπόσπαστα

πάντα δεμένη μὲ τὴ μορφή, γιὰ τὴν ἢ μορφή εἶναι ὁ τρόπος ὑπαρξῆς τῆς οὐσίας, ἡ περαστικὴ κινούμενη ἰσορροπίσις τῶν δυνάμεων. Γι' αὐτὸ ἀντιτίθεται ὄχι μόνον στὸ στατικὸ ἀλλὰ καὶ στὸ δυναμικὸ ἰδεαλισμὸ. Παρ' ὅσον ποὺ ἀναγνωρίζει τὴν ὑπεροχὴν τοῦ δυναμικοῦ ἰδεαλισμοῦ τοῦ Hegel ἀπέναντι στὰ ἄλλα συστήματα, ἡ ἀληθινὴ γι' αὐτὸν φιλοσοφικὴ τοποθέτησις εἶναι ὁ δυναμικὸς ρεαλισμὸς, στὴ μορφή ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀντιστροφὴν τῆς Ἑγελειανῆς ὄντολογικῆς θέσεως. Καὶ τὸ φυσικὸ καὶ τὸ ἱστορικὸ «γίνεσθαι» τὸ ἀτενίζει κατὰ τὴ γνώμιν του ὁ δυναμικὸς ρεαλισμὸς «ὡς μὴ αἰτιοκρατημένη κίνησις, ἀναζητᾷ τὴν ὀλόπλευρην αἰτιακὴν σχέσιν ποὺ γεννᾷ τὴν κάθε μορφήν, τὸ πρᾶμα, τὸ φαινόμενον, τὸ σύμβολον, τὸν ἀνθρώπον, τὸ άτομον, τὴν κοινωνικὴν ὀλότητα, τὸ ἔργον, τὸν καλλιτέχνην, τὸ φιλόσοφον, τὸν πολιτικόν, τὸν κάθε δημιουργόν, τὴν κάθε ἀξίαν». Μόνον ὁ δυναμικὸς ρεαλισμὸς, ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴ σύνθεσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἡράκλειτου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, μπορεῖ νὰ στηρίξῃ τὴν διαλεκτικὴν λογικὴν καὶ τὴν διαλεκτικὴν ὄντολογία, ἀσφαλίζοντας τὴ θεώρησιν καὶ τὴν κατανόησιν τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ «γίνεσθαι». Δὲν παραβλέπει ὅμως ὁ Γληνὸς τὴ δημιουργικότητα καὶ τὸν πλοῦτον τῆς ζωῆς καὶ δὲν ἀρνείται τὴ δυνατότητα τῆς ἐμφάνισις καινοῦρων μορφῶν.

Ἡ κλίσις του πρὸς τὸ διαλεκτικὸν ἀντίκρουσμα τῶν προβλημάτων καὶ ἡ ἐκζήτησις τοῦ λογικοῦ διασαφητισμοῦ ἐθέρμαιναν πάντοτε μέσα του τὴν ἀγάπην του γιὰ τὰ πλατωνικὰ συγγράμματα. Ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς βαθύτερον σύγχρονους μελετητὰς τῶν πλατωνικῶν διαλόγων καὶ ἀπὸ τὰ χρόνια τῶν σπουδῶν του εἶχε ἀποδελτιωμένα τὰ ἀποτελέσματα πολύχρονης δουλειᾶς ἀπάνω σ' αὐτούς. Ἐνα τμῆμα τῆς ἐργασίας του μᾶς τὸ ἔδωκε μὲ τὰ προλεγόμενα καὶ τὴν μετάφρασιν τοῦ «Σοφιστῆ» στὴ Βιβλιοθήκην Ζαχαροπούλου. Ἀξίζει νὰ προσεχθῇ μὲ πόσῃ ἐμφασί καὶ ὀξυδέρκειαν σημειῶναι τὸ πλησίασμα τῆς πλατωνικῆς σκέψης στὸ δυναμικὸ ἰδεαλισμὸ, ποὺ γίνεται ὀλοφάνερο στὸν περιφρημον ὄντολογικὸ καθορισμὸ «τίθεμαι γὰρ ὄρον ὀρίζειν τὰ ὄντα, ὡς ἔστιν οὐκ ἄλλο τι πλὴν δύναμις» (Πλ. Σοφ. 247 Ε). Ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὅμως ἀπομακρύνεται, γιὰ τὴν βλέπει σ' αὐτὸν τὸν ὑποστηρικτὴν τοῦ στατικοῦ ἰδεαλισμοῦ. Δὲν εἶναι ἀπίθανον στὰ ἀνέκδοτα κατάλοιπα τῆς ἐργασίας τοῦ Γληνοῦ νὰ βρεθῇ ἐτοιμασμένη ἐργασία σχετικὴ μὲ παρόμοια προβλήματα.

Ἐνα μεγάλο τμῆμα τῆς ἐργασίας του μένει σκορπισμένον στίς σελίδας περιοδικῶν καὶ σὲ χειρόγραφα σημειώματα ἀπὸ τις παραδόσεις του. Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ μαζευθῇ ὅλη αὐτὴ ἡ σειρά τῶν δημοσιευμάτων του ποὺ εἶναι στὰ «Παναθήναια», στὴν «Ἀγωγή», στὴν «Ἐργασία», στὰ «Δελτία τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου», στὴν «Ἀναγέννησις», στὸ «Νέον Ἀρόμον» καὶ σὲ κληθὸς ἄλλα περιοδικά, νὰ ταξινομηθῇ καὶ νὰ ἐκδοθῇ μαζί

μὲ τὰ ἄλλα συγγράμματά του καὶ τὶς παραδόσεις του. Ἡ ἔκδοσι τῶν «Ἀπάντων» του δὲν θὰ παρουσιάσῃ μόνο τὴ θαυμαστὴ συνέπεια τῶν ἰδεολογικῶν του κατευθύνσεων, ἀλλὰ θὰ ἀποτελέσῃ πολὺτιμο βοήθημα γιὰ τὴν κατανόησιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν προβλημάτων τῆς τελευταίας τριακονταετίας.

Τὸ Γλῆνὸ τὸν ἐχαρακτήριζε αὐτὸ πού ξεχωρίζει τὶς φυσιογνωμίας τῶν μεγάλων ἐρευνητῶν καὶ πραγματοποιητῶν, ἡ πίστις πρὸς τὰ προβλήματα καὶ ἡ σταθερότητα στὶς μεγάλες ἐπιδιώξεις. Ὑπηρετήσῃ με ὅλη του τὴ δύναμιν τὸ ἰδανικὸ τῆς ἐξυψώσεως τοῦ Λαοῦ, θυσιάζοντας τὴν ὑγείαν του καὶ τὴν ἀτομικὴν του εὐτυχίαν, ἔμεινε πάντοτε ἓνας πρωταγωνιστὴς στὸ στρατόπεδον τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Δημοτικισμοῦ χωρὶς συμβιβασμούς καὶ ὑποχωρήσεις, καὶ δὲν ἐκλονίστηκε ποτὲ ἢ πεποιθήσῃ του γιὰ τὴν ἰσότητά τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Ἡ ματιὰ του πάντοτε καθαρὴ καὶ ἀθόλωτη διέκρινε τὶς μεγάλες γραμμὰς καὶ τὸ πραγματικὸ βάθος τῶν προβλημάτων. Ἦταν πνευμαρχιτεκτονικὸ καὶ εἶχε καὶ τὸ θάρρος νὰ παίρνῃ τὴν εὐθύνην γιὰ τὴ σφυρηλάτησιν καινοῦργων μορφῶν ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐπροσπάθησε πολλὰς φορές νὰ δημιουργήσῃ γύρω του πνευματικὴ πρωτοπορία, γιὰτὶ ἐπίστευε πῶς αὐτὴ εἶναι τὸ καθολικώτερον ὄργανον τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως πού ὀργανώνει τὸ πνευματικὸ ἐποικηδόμημα καὶ καθορίζει τὴν ἐπικρατέστερον ἰδεολογικὴν φωνὴν τοῦ συνόλου ἀνάλογα μετὰ τὴν βασικὴν τοποθέτησιν. Ἐπλησίασε στὴν πολιτικὴν ὄχι γιὰτὶ ἐποθεύσῃ τὴν ἐξωτερικὴν λάμψιν ἢ τὸ δυναμισμόν τῆς πολιτικῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἢ πρὸθεσῃ του ἦταν νὰ τιθασεύσῃ τὶς πολιτικὰς δυνάμεις κάνοντάς τες νὰ ἀποχτήσουσι παιδευτικὸν ἦθος. Ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τῶν σοφῶν τῆς Ἰωνικῆς καὶ Ἀττικῆς γῆς, δὲν θέλησε νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ δάσκαλος τοῦ Λαοῦ του.

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

Εὐάγγελος Κακούρος.

Ὁ Κακούρος ὑπῆρξε ἀνώτερος πνευματικὸς ἄνθρωπος. Ὅλη ἡ ζωὴ του, καὶ ἰδίως ἡ περίοδος πού ἐχρημάτισε Διευθυντὴς στὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας, μαρτυροῦν γιὰ τὴν πνευματικότητά καὶ τὴν ἀνωτερότητά του. Αὐτὴ ἦταν ἡ φύσις του.

Γεννήθηκε στὸ Γύθειο τὸ 1887, στὴν ὑπερήφανη Μάνη, ἀπέναντι στὸν Ταύγετο, στὴν γειτονιά τῆς Σπάρτης, τῆς κοιτίδας τῶν μεγάλων παραδόσεων καὶ τῶν ὑψηλῶν ἰδανικῶν. Ἀπὸ τὴ μικρὴν του ἡλικίαν εἶχε ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς ὑπερώτερης δυνάμεως του. Ἦταν παιδί ὑπερήφανον ὡς τὴν πατρίδα του, μετὰ κλίσην εἰς τὰ γράμματα, μετὰ ἀγάπην νὰ μεγαλοφύρῃ. Σοβαρὸν καὶ ὄνειροπόλον, σὲ βαθμὸν ἀταίριαστο μετὰ τὰ χρόνια του, ζητοῦσε ἀπὸ τότε συντροφιά μόνον σὲ πνευματικὸς κύκλους ἀνωτέρων του.

Ἀφοῦ ἀρίστευσε σ' ὅλες τὶς τάξεις τοῦ Ἐλ-

ληνικοῦ Σχολείου καὶ τοῦ Γυμνασίου τῆς πατρίδας του, ἤρθε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1904 καὶ ἐνεγράφη ἐπὶ τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ περνοῦσε τὰ πρὸς τρικυμισμένα χρόνια τῆς ζωῆς της. Ὁ γλωσσικὸς ἀγὼνας εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς ἐντασῆς του. Ἡ παράταξις τοῦ Μιστριώτη ἔδινε τὴν σφοδρότερον μάχην κατὰ τῶν ἰδεῶν τῆς ἀντίπαλης παράταξις τοῦ Πολίτη, μετὰ μίσην θανάσιμον, μετὰ λύσσα πρωτάκουστη, ζητοῦσε ὄχι νὰ πείσῃ, ἀλλὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἰδεολογίαν της μετὰ φήμωσιν τῶν ἀντιπάλων της καὶ μετὰ διωξιμὸν τοὺς ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ τοὺς ἔκανε νὰ ζητοῦν τὴν ἀνασυγκρότησίν τους στὶς φιλόξενας στέγας τοῦ «Νουμᾶ», τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἄλλων λογοτεχνῶν.

Ἡ σύγκρουσις τῶν ἰδεῶν εἶναι πάντοτε ὀφελιμὴ γιὰ καθὲν κριτικὸν καὶ ἐλεύθερον πνεῦμα. Τοῦ δίνει ἀφορμὴν καὶ παρόρμησιν γιὰ ἀναζήτησιν, μέσα στὶς διιστάμενας ἀντιλήψεις, τῆς ὀρθότερης. Τοῦ ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν δουλικὴν μίμησιν, τὸ κάνει νὰ θέλῃ μόνον του τὸ μὴ ὄρθον τῆς ἐρευνας καὶ μέσα σ' αὐτὴν τοῦ ἀκονίζει τὴν σκέψιν γιὰ τὴ βαθμιαίαν ἀνακάλυψιν καὶ ἀτάκτησιν τῆς ἀλήθειας. Ἀπὸ τὴν σύγκρουσιν τῶν ἰδεῶν ἀναπήδησε καθὲν φορὰ ἢ πάνοπλη Ἀθηναίη τῆς ἀνθρώπινης προόδου.

Τέτοιον ἦταν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Κακούρου. Γι' αὐτὸ ἢ ἀντίθεσις τῶν διδασκαλιῶν τῶν πανεπιστημιακῶν του καθηγητῶν, ἢ σύγκρουσις τῶν ἰδεῶν των, τὸ ἠλέκτρισαν. Τοῦ ἐρριξάν τὸ γόνιμον σπόρον τῆς ἀμφιβολίας. Τοῦ γέννησαν ὀφελίμους ἀγωνιώδεις ἀνησυχίας. Ἀπὸ πληροφορίας συσπουδαστῶν τοῦ μαθαίνουμε ὅτι σ' ὅλα τὰ χρόνια τῶν σπουδῶν του ὁ νεαρὸς ἀπὸ τὴν Μάνην φοιτητὴς περιώρισεν εἰς τὸ ἐλάχιστον τὶς σχέσεις του, καὶ, βυθισμένος εἰς μελέτας, προσπαθοῦσε νὰ ἐξακριβώσῃ μετὰ ἀντιπαρρηβολίαν τῶν ἀντιμαχομένων ἀπόψεων, ποιὸς ἔχει δίκιον καὶ ποιὸς ὄχι· καὶ ἀκόμα περισσότερο, λαχταροῦσε νὰ συλλάβῃ τὴν σχέσιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῶν προγόνων μας, πρὸς τὸ σημερινόν, γιὰ νὰ ἰδῇ κατὰ πόσον ἢ ἀρχαιότητι στὴν ὁλότητά της μπορεῖ νὰ γίνῃ ὀργανικὸν στοιχεῖον γιὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ σημερινοῦ λαοῦ μας.

Ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐμβάθυνσις τοῦ Κακούρου εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον, στὴν ἱστορίαν του, εἰς τὰ φιλολογικὰ του μνημεῖα, στὴν τέχνην του, καὶ ἰδίως στὴν πλατωνικὴν καὶ τὴν ἄλλην φιλοσοφίαν του, ἔφεραν τὰ ἀποτελέσματά του. Πρῶτα-πρῶτα τὸν ἔκαναν νὰ ἀριστεύσῃ στὶς πανεπιστημιακὰς του ἐξετάσεις τὸ 1909. Κυρίως ὁμῶς τὸν ὀδήγησαν στὴν σύλληψιν ἀνώτερης συνθετικῆς ἐννοίας, πού ὑπερνεκοῦσε τὶς ἀντιθέσεις τῶν καθηγητῶν του, πού ἔφερνε συνάμα καὶ τάξιν εἰς τὸ χάος τῶν διδασκαλιῶν των καὶ τὶς συγκροτοῦσε εἰς ἓναιον, εἰς ὀργανικὸν καὶ ἁρμονικὸν πνευματικὸν οἰκοδόμημα. Ἦσαν ἡ ὑψηλὴ συνθετικὴ ἐννοία τῆς ἐθνικολαϊκῆς ὁλότητος, πού τὴν δέχονταν ὡς τὴν μόνην πραγματικότητά τῆς ζωῆς, ὡς τὸν θεμελιώδη νόμον πού συνέχει εἰς καθὲν τόπον καὶ χρόνον τὰ ἄτομα καὶ τὶς γενεὰς μεταξὺ τους πού